

УДК 338.43:339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/164-9>**Слюсаренко А. В.**кандидат економічних наук, в.о. доцента,
Миколаївський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7116-5783>**Ключник А. В.**доктор економічних наук, професор,
Миколаївський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6012-6666>**Slusarenko Andrii, Klyuchnik Alyona**
Mykolayiv National Agrarian University

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Вітчизняне сьогодення має виразні характеристики аграрного централізму з огляду на результуючі сфери сільсько-го господарства в структурі ВВП. Поряд зі зростаючими обсягами виробництва аграрної продукції фактичним є переважання її експорту в загальній структурі експорту країни. Підвищення зовнішньоекономічної активності у сфері аграрного виробництва є безумовно позитивною характеристикою української економіки. Проте варто зважити на якісні показники експортно-імпоротної діяльності. Насамперед має бути вирішена проблема експорту у вигляді первинної продукції сільськогосподарства, що є ознакою країни – сировинного експортера. Наслідковою є проблема необхідності розроблення механізмів формування доданої вартості та зміни позицій асоціативного сприйняття вітчизняного товаровиробника в глобальному ланцюгу виробництва. Доцільно усвідомити важливість товарної та географічної диференціації зовнішньої торгівлі, які є індикаторами зовнішньоекономічної безпеки, з огляду на залежність від коливань на певний вид продукуюваного товару аграрного походження на визначеному ринку країни-партнера. Основним завданням наукових та практичних досліджень і розробок є формування ефективної політики сприяння та гарантування високих показників зовнішньоекономічної безпеки вітчизняного аграрного сектору як основного та бюджетотворюючого в системі національної економіки.

Ключові слова: аграрний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, товарна диференціація, географічна диференціація, зовнішньоекономічна безпека.

FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF FOREIGN TRADE DIFFERENTIATION

The article highlights the need to develop effective mechanisms for guaranteeing the foreign economic security of agricultural enterprises due to the increase in their foreign trade activity. The share of agricultural exports in the structure of national exports is key, which confirms the feasibility of relevant research. In this case, the question of the quality of export activity becomes relevant not only due to the increase in value volumes but also given its content. Therefore, the problem of the high share of primary agricultural products in the export of agricultural products is problematic, which precedes the problem of forming the characteristics of the domestic agricultural sector as a resource with a low level of added value. The article examines the relationship between the state of foreign economic security of the agricultural sector with the commodity and geographical differentiation of foreign trade. The problem of insufficient commodity differentiation is problematic because to a greater extent domestic agricultural exports are represented by goods of plant origin. Moreover, the basis of exports of crop products are cereals and oilseeds. This state of affairs forms a position of high dependence on trends in foreign markets and fluctuations in demand for these types of crops, which precedes the existence of problems of foreign economic security of the agricultural sector in general and enterprises in particular. Instead, the situation of geographical differentiation has positive characteristics due to the balancing of priorities in trade relations. Despite the European integration path of Ukraine's development, the degree of dependence on fluctuations in demand in EU markets is within the norm. Positive is the destruction of the established approach to the priority of cooperation with the Russian Federation and the acquisition of new markets for agricultural products. The effectiveness of this kind of change in geographical differentiation is confirmed by the positive balance of export-import activity. However, it is worth noting the negative trends in terms of imports. For example, with minimal exports to the United States, we have huge volumes of imports. A mechanism of a certain kind of "structural isolation" should be formed, which would determine the limits of expediency of interstate cooperation in the sense of trade in agricultural products, based on efficiency indicators.

Keywords: agricultural sector, foreign economic activity, commodity differentiation, geographical differentiation, foreign economic security.

JEL classification: F52, F62, H83, O13, Q17

Постановка проблеми. Українське сьогодення демонструє показники значної «аграризації» економіки, що вимагає проведення відповідних досліджень та формування висновків стосовно доцільності формування позицій аграрної держави. Протягом остан-

ніх років питома вага результуючих аграрного сектору невинно зростає в структурі ВВП, витісняючи такі види економічної діяльності, як промисловість та торгівля. Виникає питання виправданості політики аграрного централізму, адже відповідно до постулатів еконо-

мічної теорії вона є характеристикою країн із низьким рівнем розвитку. Поряд зі збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції фактично зростаючими є обсяги експорту за роками. Зовнішньоторговельна спеціалізація вітчизняної економіки набула виразних ознак аграрної, виходячи з частки продукції аграрного походження в загальній структурі експорту. Проте у сфері зовнішньоторговельної діяльності також є певні вади, які насамперед пов'язані з місцем вітчизняного товаровиробника в ланцюгу глобального виробництва. Тому український експорт більшою мірою представлений первинною продукцією, яка слугує сировинною для подальшого виробництва та дорозробки за рахунок формування доданої вартості.

Інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності на перший погляд є безумовно позитивною характеристикою української економіки. Підтвердженням ефективності зовнішньоекономічної діяльності у сфері аграрного виробництва є значне переважання обсягів експорту над імпортом. Проте залишаються невирішеними питання актуалізації механізмів гарантування високих безпекових показників у сфері зовнішньої торгівлі. Нині проблеми сировинного експорту доповнюються необхідністю проведення глибокого аналізу товарної та географічної диференціації з метою формування нормативних значень та інтеграції їх у загальну систему оцінки стану зовнішньоекономічної безпеки аграрного сектору загалом та підприємства зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку аграрного сектору загалом та зовнішньоекономічної діяльності зокрема є доволі актуальною нині, що підтверджується великою кількістю праць, зокрема варто відзначити таких науковців, як Е.В. Прушківська, Б.В. Духницький, С.М. Кваша та інші. Досить висвітленим є питання важливості аграрного сектору для української економіки та перспектив його розвитку. Досліджуваними є проблеми результатів зовнішньоекономічної діяльності в розрізі сільськогосподарського виробництва. В умовах лібералізації торговельних відносин популяризуються і питання глобалізації та інтеграції як інструментів та засобів розвитку національної економіки, що підтверджується працями багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Проте невирішеними залишаються питання формування інноваційних та відповідних вимогам українського сьогодення механізмів гарантування зовнішньоекономічної безпеки аграрного сектору загалом та підприємств зокрема. Малодослідженими є питання впливу товарної і географічної диференціації на загальний стан зовнішньоекономічної безпеки, що актуалізує обрану тему дослідження та підтверджує доцільність проведення наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору з обґрунтуванням впливу товарної та географічної структури на стан його зовнішньоекономічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Обсяги виробництва аграрної продукції протягом останніх років постійно зростають, що актуалізує питання аналізу якості такого роду росту. Сільське господарство набуває виразних ознак драйвера української економіки. Вітчизняна дійсність характеризується збільшенням зовнішньоекономічної активності та все більшим долученням до

міжнародної торговельної діяльності з боку товаровиробників аграрної продукції. Тому поряд зі збільшенням обсягів виробництва аграрної продукції маємо значні прирости обсягів її експорту. За підсумками 2019 року було експортовано сільськогосподарської продукції на 22 144,1 млн дол. США у вартісному виразі, що становило 44,2% в структурі державного експорту. Зважаючи на динаміку та прирости в обсягах аграрного виробництва та експорту, доцільно детально дослідити питання ефективності зовнішньоекономічної діяльності з метою гарантування високих безпекових показників у сенсі збереження стійкості вітчизняних товаровиробників та сектору загалом щодо впливових факторів зовнішнього порядку.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності в розрізі аграрного сектору має позитивні характеристики, що пояснюється переважанням експорту над імпортом. У відповідності з приведеними на рис. 1 даними фактичним є постійне нарощування обсягів експорту, що дозволило за підсумками 2019 року сформуванню вартісного обсягу, який перевищує показник 2010 року більш ніж у 2 рази. Натомість ситуація з імпортом має менш виражену тенденцію, адже 2019 рік має вартісне значення, яке є меншим від рівня 2010 року. Такий стан речей в сенсі імпорту є доволі позитивним і дозволяє зробити висновок стосовно вдалої реалізації політики імпортозаміщення в аграрній галузі. Виразним є період 2014–2016 років, який став відправною точкою руху національної економіки в напрямку європейської інтеграції. Маємо відмову від діючих механізмів зовнішньоекономічних зв'язків та опанування нових ринків, які відкривають нові можливості для вітчизняного аграрного сектору зокрема та української економіки загалом. Даний період характеризується зниженням експортно-імпоротної активності в силу адаптації до нових умов торгівлі та ринків.

У світовій практиці широкої популярності набула теорія, згідно з якою державна економіка з домінуючою часткою сільського господарства в загальній структурі виробництва визначається як така, що має низький рівень розвитку та низькі шанси подолати відсталість в сенсі економічного розвитку. Закордонні та вітчизняні науковці і практики сучасності формують висновки стосовно рівня економічного розвитку країн світу, виходячи з трисекторальної моделі структури національної економіки [2]. Безумовно, варто погодитись з апологетами наукової думки і взяти до уваги сформовані підходи аналізу розвиненості економіки на основі характеристик секторального розвитку. Проте варто відзначити, що певні країни мають аграрну спеціалізацію і при цьому залишаються досить економічно розвиненими. Опубліковано статтю у виданні «Український тиждень», яка наголошує, що аграрна країна – більше не вирок. Це дійсно так, адже за підсумками останнього десятиріччя рекордсменами за обсягами виробництва та експорту сільськогосподарської продукції є держави, які не мають в своєму арсеналі значних обсягів земельних ресурсів [3]. Яскравим прикладом є Нідерланди, які зі скромними територіальними розмірами мають значні об'єми виробництва та експорту сільськогосподарської продукції. Таким чином, ця країна у 2015 році експортувала за кордон продукції аграрного походження вартістю 82,4 млрд дол. США, що є більшим від загального обсягу українського експорту.

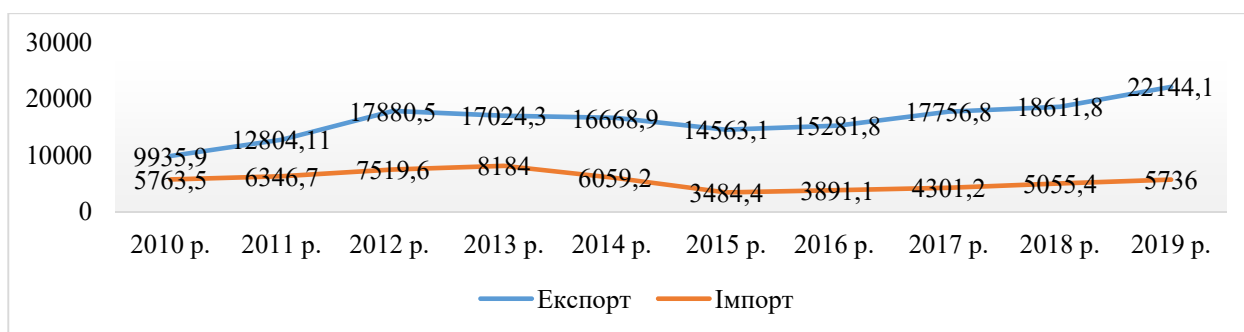

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, млн дол. США [1]

Також варто звернути увагу на практику Ізраїлю, який при 20% земель, придатних для ведення сільського господарства, має значні результати та ефективність. Тому аграрна спеціалізація дійсно не є «вироком» для економіки країни, і це питання має досліджуватись в площині ефективності аграрного виробництва та його конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Проте варто зауважити, що аграрна спеціалізація має підкріплюватись технологіями та інноваціями, які передують якісним змінам в системі господарювання. На жаль, до сьогодні українські методи залишаються в певному сенсі архаїчними та низькопродуктивними, що породжує низку проблем у сенсі конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Погоджуюсь з Є.В. Прушківською, яка зазначає, що в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів промисловість будь-якої країни стає частиною світового виробництва [4]. Дійсно, в умовах сьогодення під егідою глобалізації досить популярним та широковживаним є міжнародне виробниче кооперування, яке реалізується в діяльності транснаціональних корпорацій. У цьому випадку варто розглянути місце вітчизняного аграрного сектору в технологічному ланцюгу формування готового до вжитку продукту. Дійсно, українські реалії характеризуються зростанням обсягів експорту, проте якість цього експорту, на жаль, є не найкращою, виходячи з частки первинної продукції аграрного виробництва. Згідно зі змістом дорожньої карти стратегічного розвитку торгівлі України 2017–2021 років, український експорт, в якому переважає продукція металургії та сільського господарства, представлений головним чином проміжними товарами, які використовуються як вихідний матеріал для виробництва інших кінцевих споживчих товарів [9]. Глобалізація перетворила вітчизняний аграрний сектор у складовий елемент глобального господарського механізму. Таке співробітництво в більшості базується на використанні ресурсного потенціалу у вигляді ґрунтів та робочої сили, що є негативним для національної економіки загалом через обмеженість використання технологічних та наукомістких ресурсів. Тож зовнішньоекономічна активність суб'єктів аграрного виробництва, безперечно, є позитивною для України, але варто зважити на доцільність проведення якісних змін у системі міждержавних торговельних відносин.

Нині характерною ознакою українського аграрного виробництва залишається виробництво продукції з низьким рівнем доданої вартості. Такий стан речей підтверджує сформований раніше висновок стосовно

низької якості участі українського аграрного товаровиробника в ланцюгу глобального виробництва. Більшою мірою товарна спеціалізація українського аграрного сектору представлена рослинницькою продукцією, яка експортується за кордон, переважно у вигляді первинної продукції. Галузь тваринництва, виходячи з вартісних обсягів експорту, повільно скорочується, що передусім подальшому зменшенню використання продукції рослинного походження для виродування поголів'я худоби та тварин і, таким чином, відповідного формування доданої вартості. Натомість при зростаючих обсягах експорту сільськогосподарської продукції первинної ланки виробництва збільшуються обсяги імпорту сільськогосподарської техніки, насінневих матеріалів та засобів догляду за культурами, які є продуктами технологій та інновацій. Ситуація, яка склалась в українському аграрному секторі, вимагає негайного втручання з боку держави з метою упорядкування діяльності вітчизняних аграріїв та стимулювання механізмів формування доданої вартості в процесі переробки аграрної продукції та експорту її у вигляді товарного продукту. Насамперед це є нагальним з огляду на необхідність покращення безпекових характеристик вітчизняних товаровиробників в сенсі зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із ключових показників стану зовнішньоекономічної безпеки як сектору загалом, так і окремого підприємства є диференціація торговельних відносин. Цей показник відображає залежність виробника від того чи іншого ринку або ж попиту на конкретний товар. Тому на цьому етапі дослідження варто звернути увагу на товарну та географічну структури експорту й імпорту продукції аграрного виробництва.

Дані рисунку дозволяють зробити висновок стосовно переважання в структурі експорту продукції рослинного походження. Переважання експорту рослинницької продукції в загальній структурі експорту аграрної продукції є усталеною тенденцією, адже протягом останніх 10 років частка її становить від 83,75% у 2010 році до 91% у 2019 році. Найбільшу частку в експорті займають зернові культури та насіння і плоди олійних культур, що пояснюється наявністю стійкого попиту на ці продукти на зовнішніх ринках. Проте в цьому випадку більш цікавим є питання знову ж таки якості експорту, адже з роками частка реалізації первинної сільськогосподарської продукції за кордон збільшується з 47,78% у 2010 році до 81,50% у 2019 році, що є доволі негативним явищем з огляду на формування позицій ефективності зовнішньоекономіч-

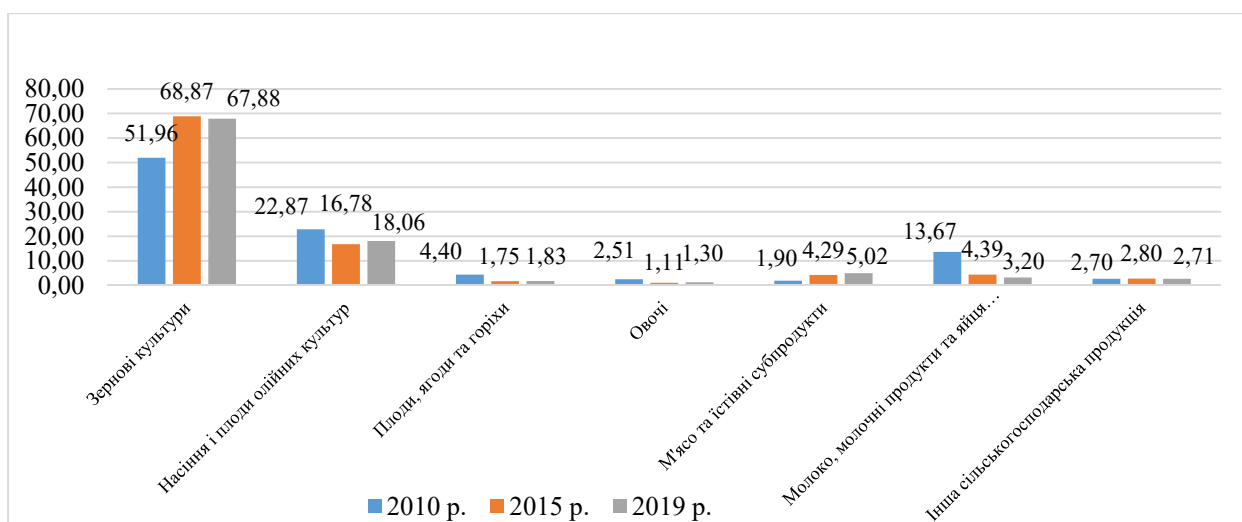

Рис. 2. Порівняльна структура експорту сільськогосподарської продукції, 2010–2019 рр., %

ної діяльності сільського господарства в національній економіці. Зважаючи на вищеприведені факти, можна зробити висновок стосовно того, що аграрний сектор України має виразні ознаки сировинного експортера. Ці висновки підтверджуються працями таких науковців, як Ю.О. Лупенко, М.І. та С.М. Кваша, які зазначають, що основу вітчизняного аграрного експорту формує сировина рослинного походження, а на готові харчові продукти припадає менше 20% у його товарній структурі [7–8]. Більше того, варто зробити висновок стосовно недостатності товарної диференціації експорту сільськогосподарської продукції, що формує позиції вразливості вітчизняного аграрного сектору в силу значної залежності від коливань попиту на міжнародних ринках. Ця тенденція в діяльності підприємств сектору формує слабкі позиції захисту зовнішньоекономічної безпеки, що вимагає переосмислення та ґрунтовних змін у діючих підходах та механізмах.

Аналізуючи товарну диференціацію імпорту, можемо сформулювати висновок стосовно більш зрівноваженого попиту на продукти іноземного походження. Більшою мірою імпорт представлений товарами екзотичної групи, які неможливо виробляти або ж вирощувати в умовах кліматичних чи ресурсних обмежень. Доволі позитивним є скорочення обсягів імпорту в розрізі м'яса та їстівних субпродуктів у 2019 році щодо попередніх років. Загалом висновки в сенсі якості імпортової діяльності в аграрному секторі є позитивними, але доцільно зважити на можливість скорочення обсягів продукції іноземного походження у майбутніх періодах за рахунок розвитку наукомістких факторів та використання насінневих матеріалів і засобів догляду і захисту рослин вітчизняного виробництва.

У розрізі дослідження стану зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору виключної ваги набуває показник географічної торговельної диференціації, що відображають дані таблиці 1. Як зазначалося раніше, українська економіка пережила певний кризовий етап, який був пов'язаний зі змінами в пріоритетах зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, суб'єкти аграрного виробництва мали у період 2014 року відмовитись від діючих та звичних ринків

експорту й імпорту, адже революція Гідності визначила необхідним прийняти євроінтеграційний вектор розвитку національної економіки як єдино правильний та доречний в умовах реалій сьогодення. Цей вибір був загальнонаціональним волевиявленням українського народу і передбачав безумовне виконання. У цьому контексті варто звернути увагу на висловлювання Б.В. Духницького, який зазначає, що тривалий час рекордним для вітчизняного аграрного експорту залишався показник 2012 р. на рівні 17,9 млрд дол., який не вдалося швидко перевищити навіть після підписання Угоди про асоціацію. Однак тривала лібералізація умов торгівлі все-таки привела до поступового нарощування експортних поставок і встановлення нового рекорду – 18,6 млрд дол. за підсумками 2018 р. [6].

Незважаючи на те, що Україною був прийнятий за основу євроінтеграційний вектор розвитку, лівова частка експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції останніми роками припадає на Єгипет, що визначає його як основного партнера в розрізі реалізації продукції аграрного виробництва. Якщо протягом 1990–2013 років основним партнером у сенсі експорту виступала Російська Федерація, то сучасність повністю змінила пріоритети зовнішньоекономічної діяльності, і тодішній пріоритетний партнер на момент реального часу не входить навіть до першої 15-ки. Загалом диференціація географічної структури в розрізі експорту сільськогосподарської продукції є більшою, що зменшує ризики деструктивних наслідків через залежність від певного ринку споживання. Якщо частка експорту до Російської Федерації у 2010 році становила 13,56%, то за підсумками 2019 року до Єгипту реалізовано 11,1% українського аграрного експорту. Пріоритетними, в частині експорту продукції аграрного походження за підсумками останніх років визначаються ринки Азії (41,4%) та Європейського Союзу (33,9%). У свою чергу частка експорту до країн африканського континенту становить 15,2%, а країн СНД – лише 6,6% [5]. Географія експортної діяльності аграрного сектору налічує 183 країни, тоді як імпортні відносини здійснюються зі 164 країнами світу. Тож географія експортної торговельної діяльності в частині аграрного

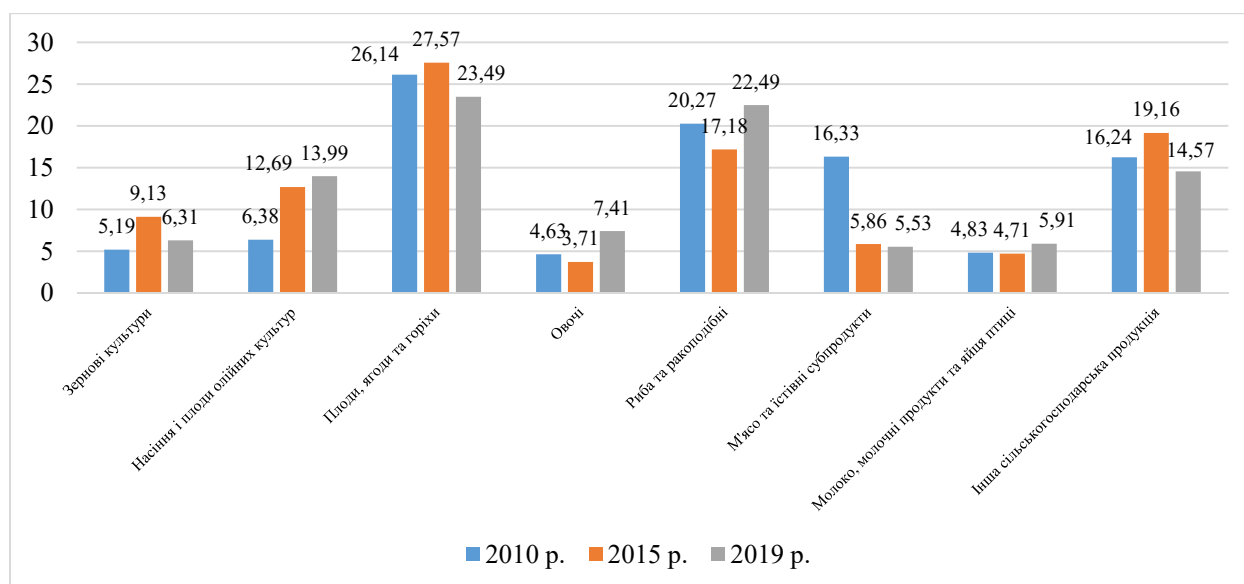

Рис. 3. Порівняльна структура імпорту сільськогосподарської продукції, 2010–2019 рр., %

Таблиця 1

Географічна структура експорту сільськогосподарської продукції, %

Країна експорту	2010 р.		Країна експорту	2015 р.		Країна експорту	2019 р.	
	Тис. дол. США	%		Тис. дол. США	%		Тис. дол. США	%
Російська федерація	643909,3	13,56	Єгипет	837973,3	9,5	Єгипет	1571933,2	11,1
Саудівська Аравія	513613,8	10,82	Китай	696614,1	7,9	Туреччина	1273280,3	9
Єгипет	427733,8	9,01	Іспанія	623848,8	7,1	Нідерланди	936479,5	6,6
Туреччина	325696,7	6,86	Туреччина	461809	5,3	Китай	921346,6	6,5
Франція	215089,6	4,53	Саудівська Аравія	406942,6	4,6	Іспанія	816434,6	5,8
Ізраїль	223277,7	4,07	Нідерланди	391961,9	4,5	Німеччина	777659	5,5
Сирійська Арабська Республіка	165462,1	3,48	Італія	352471,4	4	Індонезія	552712,9	3,9
Бельгія	144559,9	3,04	Ізраїль	320589	3,6	Бельгія	486327,4	3,4
Лівія	143969,9	3,03	Корея	310679,4	3,5	Бангладеш	437518,9	3,1
Нідерланди	116919,1	2,46	Іран	285786,4	3,2	Італія	385929,8	2,7
Казахстан	104002,5	2,19	Таїланд	262650,9	3	Ізраїль	359383,8	2,5
Польща	97836	2,06	Португалія	237329,4	2,7	Саудівська Аравія	310868,7	2,2
Італія	96218	2,03	Туніс	238566	2,7	Туніс	296158,5	2,1
Бангладеш	95614,6	2,01	Франція	199883,3	2,3	Польща	274854,1	1,9
Йорданія	77140	1,62	Польща	174911,1	2	Білорусь	271262,7	1,9

виробництва є ширшою від імпоротної і має колосальні потенційні можливості в сенсі поглиблення та збільшення фізичних обсягів. Проте вважається за доцільне передусім збільшити ефективність українського експорту за рахунок формування доданої вартості під час переробки первинної ланки сільськогосподарської продукції та доведення її до товарної кондиції.

У випадку з імпортом сільськогосподарської продукції лідерами в торговельних відносинах є Туреччина та Польща. Досить цікавим є те, що при мінімальних обсягах експорту до США (0,4%) маємо чималі

обсяги імпорту, адже частка його в загальному обсязі закордонних товарів за підсумками 2015 та 2019 років становить 5,2% та 7,1% відповідно. Більше того, у випадку з такими країнами, як Туреччина та Польща, маємо позитивне значення сальдо експортно-імпоротної діяльності у 2019 році, а саме 939965,5 тис. дол. США та 44673,9 тис. дол. США відповідно. Натомість торговельне сальдо зі США має від'ємне значення адже обсяг імпорту перевищує обсяг експорту на 189327,9 тис. дол. США. Таким чином, ефективність такого роду торгівлі є сумнівною і вимагає роз-

Таблиця 2

Географічна структура імпорту сільськогосподарською продукцією, %

Країна імпорту	2010 р.		Країна імпорту	2015 р.		Країна імпорту	2019 р.	
	Тис. дол. США	%		Тис. дол. США	%		Тис. дол. США	%
Польща	249484,2	8,89	Туреччина	187865	11,1	Туреччина	333314,8	11,6
Туреччина	223162	7,95	Польща	132602,2	7,8	Польща	230180,2	8
США	222854,5	7,94	Еквадор	115235	6,8	Норвегія	203781	7,1
Норвегія	206949,4	7,38	Норвегія	110248,3	6,5	США	202221,4	7,1
Німеччина	156831,7	5,59	Німеччина	106895,2	6,3	Німеччина	150241,7	5,2
Еквадор	156306,3	5,57	Іспанія	88427,5	5,2	Франція	117084,7	4,1
Російська Федерація	122320,9	4,36	США	87662,9	5,2	Іспанія	109875,6	3,8
Бразилія	93184,5	3,32	Франція	54948,7	3,2	Еквадор	82827,2	2,9
Нідерланди	88292,9	3,15	Індія	54939,9	3,2	Китай	82626,3	2,9
Іспанія	82775,9	2,95	Угорщина	50744,6	3	Нідерланди	84202,8	2,9
Китай	72001,7	2,57	Італія	42128,6	2,5	Угорщина	78258,7	2,7
Франція	68753,4	2,45	Румунія	41634,8	2,5	Італія	66429,2	2,3
Італія	67758,2	2,42	Китай	43040,6	2,5	Індія	62255,3	2,2
Угорщина	67925,2	2,42	Російська Федерація	36503,1	2,2	Білорусь	56792,4	2

роблення відповідних методів імпортозаміщення або ж зміни пріоритетів зовнішньої торгівлі в сенсі пошуку більш вигідних партнерів.

Окремого вивчення вимагає питання зовнішньоторговельних відносин з країнами Європейського Союзу адже 2014 рік ознаменувався як рік докорінних змін в системі національних цінностей та зміщенні вибору домінанти зовнішньоекономічного партнерства на користь саме ЄС (відповідні дані представлено на рис. 4).

2014 та 2015 роки були дійсно переломними в історії зовнішньоекономічної діяльності як України загалом, так і в розрізі експорту продукції аграрного походження зокрема. За підсумками 2015 року 50,12% вітчизняної сільськогосподарської продукції було експортовано саме до країн Європейського Союзу. Проте не варто забувати про те, що загальний обсяг експорту суттєво знизився по відношенню до попередніх років. Це є наслідком того, що українські аграрії відмовилися від реалізації виробленої продукції за звичними схемами з пріоритетом торгівлі з країнами СНД. Протягом останніх 5-ти років вітчизняний аграрний сектор опанував нові ринки збуту аграрної продукції і за підсумками 2019 року до країн ЄС було реалізовано 34,01% виробленої українськими аграріями продукції [1].

Імплементация угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом має свої прогресивні результати адже за змістом звіту «Моніторинг торгівлі продовольчими товарами ЄС: Розвиток до травня 2019 року», який було оприлюднено на офіційному сайті Єврокомісії у травні 2019 року, наша держава посіла перше місце серед країн світу за обсягами зростання експорту сільськогосподарської продукції до країн Євросоюзу [10]. Загалом лідерами в сенсі обсягів експорту до ЄС за підсумками 2019 року є США, які сформували вартісний обсяг в 12,3 млрд євро, Бразилія – 11,7 млрд євро, Україна – 7,3 млрд євро, Китай – 6,2 млрд євро, Аргентина – 5,1 млрд євро, Швейцарія – 4,7 млрд євро, Туреччина – 4,6 млрд євро та Індонезія – 4,2 млрд євро [11]. Таким чином, Україна спромоглась зайняти третє місце з

поміж країн світу за обсягами експорту сільськогосподарської продукції до країн ЄС, що є вагомим зрушенням в забезпеченні розвитку національного аграрного сектору на момент реального часу. Більш того, Україна має найбільші темпи приросту експорту за підсумками 2019 року (41%), що відкриває нові можливості у відносинах з ЄС.

Потенціал торговельних відносин між Україною та Євросоюзом є значним та не реалізованим в повній мірі. Товарна структура експорту є тотожною із загальнонаціональною адже основна питома вага припадає на зернові та олійні культури, а також жири та олію. За багатьма позиціями Україна повністю закрила безмитні квоти на поставку сільськогосподарської продукції. Минулий рік вітчизняними товаровиробниками були використані можливості 32 квотованих експортних товарних позицій, з яких тільки 11 були повністю закритими але значна кількість квот залишаються невикористаними навіть наполовину, що вимагає переосмислення діючих підходів до ведення господарської діяльності в секторі та зміщення акцентів в товарній спеціалізації суб'єктів аграрного виробництва [12]. ЄС залишається пріоритетним в сенсі розвитку зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняного аграрного сектору. Залишається актуальним лише питання якості співпраці з ЄС і визначення пріоритетів торгівлі, які б передували забезпеченню розвитку українського аграрного виробництва та гарантували виключні позиції зовнішньоекономічної безпеки.

Варто зауважити, що Євросоюз залишається основним зовнішньоторговельним партнером для нашої держави. Проте якщо загальнодержавне сальдо експортно-імпоротної діяльності з ЄС є від'ємним (4,6 млрд дол. США) за підсумками 2019 року, то в розрізі торгівлі аграрною продукцією маємо позитивну тенденцію [13]. Сальдо 2015 та 2019 років становить 3730446 тис. дол. США та 3739043 тис. дол. США відповідно. Обсяги ввезеної в Україну з країн Європейського союзу продукції аграрного походження, анало-

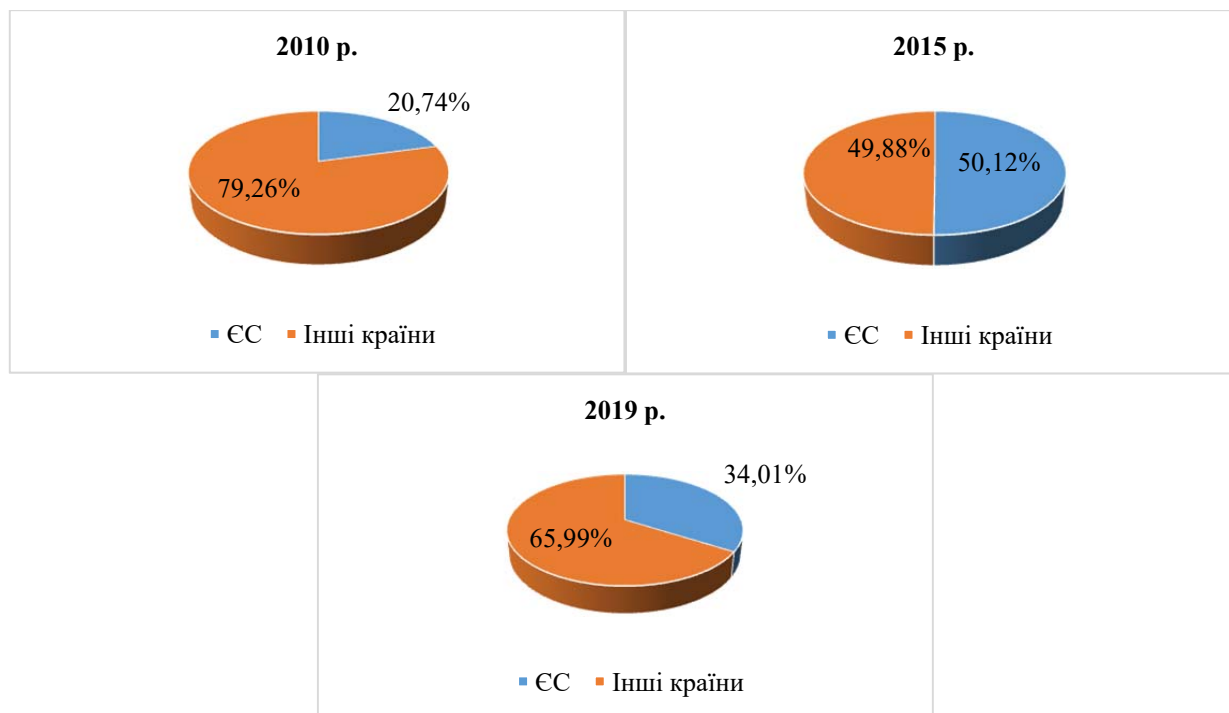

Рис. 4. Динаміка змін в експорті сільськогосподарською продукцією між Україною та країнами ЄС, %

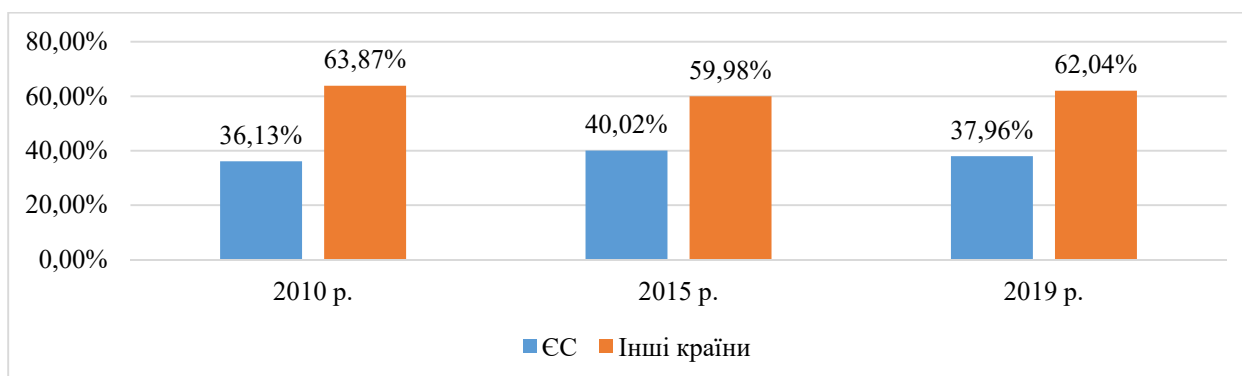

Рис. 5. Зміни в обсягах імпорту між Україною та країнами ЄС, %

гічно ситуації з експортом, також зростають з роками і є доволі динамічними. Проте зростання обсягів імпорту є більш врівноваженим та дозволяє формувати високі показники ефективності для національної економіки.

Висновки. У науці та практиці сучасності визначено низку проблем, які пов'язані з недостатністю досліджень у сфері формування механізмів гарантування та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки аграрного сектору загалом та підприємств зокрема. Рівень долучення до міжнародних торговельних відносин з боку вітчизняних аграріїв невинно зростає, що підтверджується зростанням обсягів українського експорту та підвищенням лібералізації економічних

відносин в розрізі аграрного виробництва та торгівлі. Доцільно зважити на позиції та чільність аграрного сектору для національної економіки та сформувати дієві механізми гарантування зовнішньоекономічної безпеки, які б враховували, перш за все, галузеві особливості та специфіку. Важливими індикаторами стану безпеки зовнішньоторговельних відносин є товарна та географічна диференціації, які відображають стан залежності від попиту на той чи інший вид продукції на визначеному ринку. Коригування зазначених індикаторів дозволить нівелювати деякі загрози зовнішнього порядку та сформувати позиції стійкості щодо зовнішнього оточення.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2020).
2. Schafran A., McDonald C., Lopez Morales E., Akyelken N., Acuto M. Replacing the services sector and three-sector theory: urbanization and control as economic sectors. *Regional Studies*. 2018. Vol. 1 (12). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2018.1464136> (дата звернення: 10.11.2020).

3. Казанський Д. Аграрна країна більше не вирок. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/World/195230> (дата звернення: 18.10.2020).
4. Прушківська Е.В. Структурні зрушення у промисловому секторі в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 8. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/12.pdf> (дата звернення: 25.10.2020).
5. За 9 місяців 2019 року український аграрний сектор склав 15,8 млрд. дол. США. Інформаційно-аналітичний портал АПК України: офіційний сайт. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/za-9-misyaciv-2019-roku-ukrayinskij-agrarnij-eksport-sklav-158-mlrd#:~:text=> (дата звернення: 02.12.2020).
6. Духницький Б.В. Розвиток і перспективи аграрного сектору України. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 5 (794). С. 76–81.
7. Лупенко Ю.О., Пугачов М.І., Духницький Б.В. та ін. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія ; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
8. Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В. та ін. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції; за ред. С.М. Кваші. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 80 с.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1047-р від 27 грудня 2017 року «Про схвалення експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
10. Monitoring EU Agri-Food Trade: Development until May 2019 (Report). Офіційний сайт Єврокомісії. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade-may2019_en.pdf (дата звернення: 10.12.2020).
11. Україна увійшла до трійки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у ЄС. Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2020/01/12/7105023/> (дата звернення: 08.12.2020).
12. Безмитні тарифні квоти та їхнє використання. Євроінтеграційний портал: офіційний сайт. URL: <http://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli/bezmytni-taryfni-kvoty-ta-yihnie-vykorystannia> (дата звернення: 12.12.2020).
13. Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=247dab0-2594-4372-836c-2b636928f34a&title=BiuletenPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas#:~:text=> (дата звернення: 10.12.2020).

References:

1. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 28 October 2020). (in Ukrainian)
2. Schafran A., McDonald C., Lopez Morales E., Akyelken N., Acuto M. (2018) Replacing the services sector and three-sector theory: urbanization and control as economic sectors. *Regional Studies*, vol. 1 (12). Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2018.1464136> (accessed 10 November 2020). (in English)
3. Kazansky D. (2017) *Agrarna krayina bilshe ne vyrok* [The agrarian country is no longer a verdict]. Ukrainian week. Available at: <https://tyzhden.ua/World/195230> (accessed 18 October 2020). (in Ukrainian)
4. Prushkivska E.V. (2015) *Strukturalni zrushennya u promyslovomu sektori v umovax intensyfikaciyi globalizacijnyx procesiv* [Structural shifts in the industrial sector in the context of intensification of globalization processes]. *Global and national economic problems*, vol. 8. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/12.pdf> (accessed 25 October 2020). (in Ukrainian)
5. Official site Information-analytical portal of agro-industrial complex of Ukraine. *Za 9 misyaciv 2019 roku ukrayinskij agrarnyj sektor sklav 15,8 mlrd.dol.SShA* [For 9 months of 2019, the Ukrainian agricultural sector amounted to 15.8 billion US dollars.]. Available at: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/za-9-misyaciv-2019-roku-ukrayinskij-agrarnij-eksport-sklav-158-mlrd#:~:text=> (accessed 2 December 2020). (in Ukrainian)
6. Dukhnytsky B.V. (2019) *Rozvytok i perspektyvy agrarnogo sektoru Ukrainy* [Development and prospects of the agricultural sector of Ukraine]. *Bulletin of Agricultural Science*, vol. 5, no. 794, pp. 76–81. (in Ukrainian)
7. Lupenko Y.O., Pugachev M.I., Dukhnytsky B.V. etc. (2015) *Formuvannya globalnogo i regionalnogorynkiv silskogospodarskoyi syrovyny ta prodovolstva* [Formation of global and regional markets for agricultural raw materials and food]. Kiev: NSC «IAE». (in Ukrainian)
8. Kvasha S.M., Vlasov V.I., Krivenko N.V. etc. (2013) *Eksport ta import produkciyi agrarnogo sektoru Ukrainy: stan ta tendencyi* [Exports and imports of agricultural products of Ukraine: status and trends]. Kiev: NSC «IAE». (in Ukrainian)
9. *Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy # 1047-r vid 27 grudnya 2017 roku «Pro sxvalennya eksportnoyi strategiyi Ukrainy («dorozhnoyi karty» strategichnogo rozvytku torhivli) na 2017–2021 roky»* [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1047-r of December 27, 2017 "On approval of the export strategy of Ukraine ("road map" of strategic trade development) for 2017–2021"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text> (accessed 30 November 2020). (in Ukrainian)
10. Official site of the European Commission: *Monitoringyng torhivli silskogospodarskoyu produkciyeyu v YeS: rozvytok do travnya 2019 roku (zvit)* [Monitoring EU Agri-Food Trade: Development until May 2019 (Report)]. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_may2019_en.pdf (accessed 10 December 2020). (in English)
11. *Ukrayina uvijshla do trijky najbilshyx eksporteriv silskogospodarskoyi produkciyi u YeS* [Ukraine is among the three largest exporters of agricultural products in the EU]. European Truth: Ukraine's International Security and European Integration. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2020/01/12/7105023/> (accessed 8 December 2020). (in Ukrainian)
12. Official site: European integration portal. *Bezmytni taryfni kvoty ta yixnye vykorystannya* [Duty-free tariff quotas and their use]. Available at: <http://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli/bezmytni-taryfni-kvoty-ta-yihnie-vykorystannia> (accessed 12 December 2020). (in Ukrainian)
13. Official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agri-culture of Ukraine: *Byuleten potocznego stanu tovgovelnyx vidnosyn mizh Ukrainoyu ta YeS* [Bulletin of the current state of trade relations between Ukraine and the EU]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=247dab0-2594-4372-836c-2b636928f34a&title=BiuletenPotocznegoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas#:~:text=> (accessed 10 December 2020). (in Ukrainian)